

19/4

SOCIALPOLITIKENS GENOMBROT och de engelska partierna

Den kritik av vissa läroböcker i historia som gavs i min artikel den 6 april föranledde dagen därpå några intervjuuttalanden av delvis egenomlig och diskutabel art — på grund av sjukdom och bortresa har jag tyvärr först nu kunnat komma tillbaka till saken. Att den lärobok varom i detta sammanhang närmast är fråga (Jacobson—Söderlunds allmänna historia för gymnasiet) inte med ett ord antydde Abraham Lincolns betydelse och betydelse, medan Metternich karakteriserades utförligt och med tydlig beundran, fann sålunda en tillfrågad historiker vara helt i sin ordning — särskilt hänvisades till stridiga meningar om Lincoln hos amerikanska forskare. Förhållandet är, det borde man inte behöva upplysa om, att Lincolns storhet är sållynt litet omstridd bland forskarna, medan Metternich sedan ett århundrade personifierat en reaktionär politik. Den enda ursäkten för lärobokens brister på denna punkt borde vara att vederbörande författare inte kände till Lincolns ställning i vetenskaplig och politisk debatt, medan han kommit att läsa Srbiks eller åtminstone Forssells välviliga skildringar av Metternich. Dessa och andra detaljer skall jag emellertid inte stanna vid. I stället skall jag söka nägot utreda det stora problem som särskilt professor Eli

Heckscher berörde i sitt intervjuvar, nämligen de engelska partiernas hållning till socialpolitiken under genombrottstiden. Att den nämnda läroboken i överensstämmelse med traditionell uppfattning skjuter fram de konservativas insatser på detta område är ostridigt. Det talas med ovanlig utförlighet om Disraelis arbete för sociala reformer, om hans kamp mot Manchesterliberalismen; ingen kan få annan uppfattning än att under detta äldre skede (låt oss säga före 1880) konservatismen var social reformvänlig i strid mot liberalismen. I min artikel framhöll jag att denna bild var oriktig, att någon skillnad mellan partierna på denna punkt inte fanns. Heckscher tycks i sitt arbete om Industrialismen vara av samma mening; han framhäver visserligen den konservative lord Shaftesbury, men tillägger att denne "kunde i själva verket över huvud taget aldrig räkna på fast stöd från något särskilt parti, fastän han å andra sidan ibland kunde finna anhängare inom alla partier". Men i intervjun förklarar Heckscher att jag "underskattar de engelska konservativas insatser" (ehuru jag blott påstått att någon skillnad mellan partierna inte förelåg) och att läroboken "ger en ganska rättvisande bild" samt återoppar särskilt Disraelis roman "Sybil or The Two Nations" (1845) och dennes lagstiftning

om fackföreningarna av år 1875. Rimligen kan detta inlägg inte tolkas annat än som ett försvar för tesen att de konservativa i första rummet har äran av den tidiga socialreformismen i England.

Hur förhåller sig nu saken? Såvitt jag förstår är den genom en rad historiska och biografiska arbeten så klarlagd att varje diskussion borde vara överflödig. Först och främst: man får inte glömma arbetarna själva, som visserligen i regel saknade rösträtt och inte kunde komma in i parlamentet, men som genom sina föreningar och sin agitation förmådde skilda politiker att ta sig an deras sak. Någon generell skillnad mellan de båda stora partiernas inställning fanns inte. Under åren före parlamentsreformen 1832 framfördes förslaget om begränsning av arbetstiden av den liberal-radikale Hobhouse likaväl som av den konservative Sadler. Efter reformen utsåg delegaterna för de i frågan verksamma organisationerna Shaftesbury — då ännu lord Ashley och medlem av underhuset — till talesman för sina intressen, men då Shaftesbury fjorton år senare avgick blev hans efterträdare den liberala industririkaren Fielden, och det var denne som lyckades få igenom den märkliga arbetstidslagen av år 1847. Denna reform, liksom 1833 års lagstiftning om arbetarskydd, genomfördes under — ehuru icke av — liberala regeringar. Shaftesbury själv hade ingen tanke på att de konservativa skulle vara mera socialpolitiskt intresserade än deras motståndare. Tvärtom, år 1841, då Peel bildat sin högerregering efter den liberala ministären Melbournes fall, skrev Shaftesbury att "det är tydligt att denna regering är tio gånger mera fiendlig mot mina åsikter än den föregående" (Hammond, Lord Shaftesbury). Detta hans påstående var säkerligen överdrivet; det anföres här för att visa det orimliga i tanken att under denna genombrottstid socialpolitiken skulle ha varit en konservativ angelägenhet. Vad särskilt debatten kring arbetstidslagstiftningen beträffar, bör med några exempel klargöras att partigränserna totalt saknade betydelse. För en statlig reglering talade Macaulay — idealtypen för skedets brittiske liberal — med samma entusiasm som Ashley; mot den verkade högerledaren Peel likaväl som liberalerna Bright och Cobden. Vid omröstningen

1846 om förslaget till arbetstidslag var enligt en samtida källa — att nu företa motsvarande beräkningar är knappast möjligt — de båda stora partierna jämnt uppdelade för och emot lagen; av intresse är att inom det konservativa partiet protektionisterna i regel var för ett ingripande, medan de s. k. Peeliterna (som stött Peel vid frihandelsbeslutet) kompakt röstade mot förslaget. Beträffande opinionen vid denna tid 1844) skriver Trevelyan (The Life of John Bright): "Det faktum att en person var whig eller tory, protektionist eller frihandlare gav ingen ledning beträffande hans ställning till fabriksfrågan. I norr leddes tietotimmarrörelsen av torydemokraterna Oastler och Sadler, av Fielden, fabriksägare och radikal, av de chartistiska och socialistiska ledarna. I parlamentet stöddes Ashley och Fielden av protektionisten Ferrand, av frihandlarna O'Connell och Macaulay, av Russell och Palmerston, som höll på att gå över till frihandel." Själva har jag vid förstudier till ett arbete haft anledning att genomgå de viktigaste tidskrifterna och de avgörande debatterna under tiden 1830—1880 — gör man det blir det uppenbart att striden om vilket parti som var mest aktivt i frågan är meningslös, eftersom det kännetecknande för läget är att partierna ej alls var engagerade.

Tron på Disraelis speciella insatser är ett kapitel för sig. Heckscher betonar med all rätt det sociala patos som framskymtar i "Sybil or The Two Nations". Men det bör också påpekas att den man som skrev boken under årtionden inte gjorde någon som helst parlamentarisk insats i dessa frågor. En politiker vars sociala känsla kommer till uttryck i romaner, men inte i parlamentariskt arbete, får inte på grund av romanerna betraktas som reformator. Skall vi tala om litteratur, bör i varje fall den liberala Dickens sättas lika högt som Disraeli i egenskap av inspiratör till reformer. Det är sant att Disraeli långt efter genombrottstiden genomförde en av arbetarna önskad lagstiftning (1875), men att stanna härvid utan att tala om raden av reformer under Gladstones båda första regeringar (1868—1874 och 1880—1885) är föga rimligt. Efter omkring 1880 är socialreformismen — det lär ingen bestrida — starkast förankrad inom det libe-

rala partiet, även om liberalen Joseph Chamberlains utbrytning och samverkan med högern ledde till att några sociala reformer genomfördes av Salisbury.

Motsättningen mellan Disraelis insatser och hans rykte har betonats av en rad författare. Lord Cromer framhäver att Disraeli, om han verkligen menat allvar med sin sociala toriyism, skulle ha sökt genomföra en jordbruksreform för att skapa en klass av självägande bönder (Political and Literary Essays). Ingenting var emellertid Disraeli mera främmande än att irritera de engelska godsägare vilkas ledare han blivit genom sin talekonst och sin hämningslösa taktik. Jennings, som skrivit grundläggande arbeten om Englands statsliv, erinrar om att högerns ungdomsorganisation "Primrose league" framställt Disraeli som "en stor social reformator" och berör "ursprunget till denna fantastiska föreställning" ("Cabinet Government"). Det är i svens-

ka skolböcker och i "Primrose league" som den föreställningen lever kvar.

Vid den lika fantastiska tanken att den engelska högern drivit igenom rösträttsreformen 1867 behöver jag inte stanna; den skulle i Sverige motsvaras av att Arvid Lindman prisades som den allmänna rösträtts grundläggare i vårt land. Ett inlägg av Heckscher bör emellertid i detta sammanhang beröras. Heckscher förklarar att "Shaftesbury arbetade för rösträttsreformen innan liberalerna genomförde den". Här måste, vilken reform Heckscher än avser, ett rent misstag föreligga. Shaftesburys socialreformism var — liksom hans konservativa meningsfränders i allmänhet — rent patriarkalisk, utan tanke på utjämning, brytande av den sociala hierarkin eller politisk demokratisering. Vid 1832 års val valdes han i egenkap av motståndare till parlamentsreformen, och 1867 års re-

form ansåg han som en olycka. "Han ogillade hela sitt liv", skriver Hammond, "såväl en demokratisk rösträtt som slutet omröstning, och fastän de reformer han verkade för mera tilltalade det England som röstade efter än det England som röstade före 1867 års reform, talade han till sina dagars slut om denna reform som en katastrof."

Det synes inte vara för mycket begärt att här berörda ostridiga, man frestas säga notoriska, fakta skall erkännas oberoende av politisk trosbekännelse. Den svenska högern, som mer än något annat parti i vårt land bekämpat både socialpolitiska och demokratiska reformer, tror väl i all rimlighet, namn inte att detta kan upphjälpas genom oriktiga uppgifter om den engelska högerns uppträdande för hundra år sedan.

Herbert Tingsten

riska linjen var företrädd inom båda partierna på ett sätt som gör det omöjligt att fastställa någon generell olikhet. Professor Heckscher förklarar nu att han är helt ense med mig. Men om så verkligen är fallet, har jag svårt att förstå varför han anklagat mig för att ha underskattat den engelska högerns insatser och varför han ur objektivitetssynpunkt försvarar Jacobson-Söderlunds bok, enligt vilken socialreformismen blott framträtt hos högern (om han däremot vill försvara boken, såsom nu synes vara fallet, med att en författare måste ge sina arbeten "sin personliga färg", är det en helt annan sak). Att professor Heckscher gett inte blott mig utan även andra läsare intrycket av att ha velat kritisera min tes framgår av att hans uttalanden i flera tidningar, uppfattats på detta sätt och anförts som bevis på den brittiska högerns speciella socialreformism.

Jag utgår emellertid från att professor Heckscher och jag verkligen är ense, att min mening rent av som han skriver står "utanför diskussion". Av skäl som jag inte helt förstår anför professor Heckscher likväl i sin senaste artikel en rad exempel på konservativa insatser — varje läsare måste även denna gång få intrycket att dessa insatser på något sätt stått i särklass. Han talar t. o. m. om Gladstones kända brist på socialt intresse vid denna tid, men inte om den rad framstående liberaler som hade dylikt intresse. Det vore lätt för mig att, spela ut liberaler mot konservativa och därmed förlänga debatten, men om vi verkligen är ense i sak är ju hela denna metod värdelös. Låt mig blott säga att den stora skolreformen 1870 — genomförd av Gladstone och Forster — var minst lika viktig som 1875 års fackförbundslovs och att arbetarrepresentanterna i det brittiska parlamentet,

Replik

BETRÄFFANDE PROFESSOR HECKSCHERS inlägg vill jag erinra om att min uppfattning i debattfrågan preciserats i satsen att någon skillnad mellan de engelska partierna under socialpolitikens genombrotts-tid inte fanns; den konservativa liksom den reformato-

såsom särskilt Cole visat, alldeles övervägande anslöt sig till det liberala partiet. Disraelis litterära insats har jag inte påstått vara betydelselös, men jag har kontrasterat den mot hans totala överksamhet när det gällde "fabriksreformen" i parlamentet.

LEKTOR FORSELLS inlägg kan jag bemöta än kortare. Jag är övertygad om att Stribs bild av Metternich — trots att den i mycket verkade Ehrenrettung — var mera dokumenterad och mera nyanserad än äldre karaktäristiker; icke heller har jag med ett ord antytt kritik av lektor Forsells utmärkta översikt i frågan. Vad jag vänt mig mot är att Metternich får en berömande beskrivning i den diskuterade läropoken — av vilken Forsell återger blott en ringa del — medan det om Amerikas mest berömde statsman under 1800-talet inte ens antydes att han var något annat än en ordinar president. Jag har också vänt mig emot att detta försvaras med att Lincoln var omstridd — som om inte Metternich vore oändligt mycket mera omstridd än Lincoln. Tillvägagångssättet är enligt min mening nära nog lika orimligt som om man i en översikt av svensk historia mötte en vacker karaktäristik av låt oss säga Gustav IV Adolf — byggd på Clasons och andras rehabiliteringsförsök — medan ingenting sades om Gustav II Adolfs ovanliga och framstående egenskaper.

Herbert Tingsten